

Politikafilozófiai doktoriskola

POGONYI SZABOLCS

LUDASSY, Mária (szerk): *A felvilágosodás álmai és árnyai*. Budapest: Áron Kiadó, 2007., 558 o.

A felvilágosodás örökségét áttekinteni és felmérni lehetetlen feladat lenne. A Ludassy Mária által szerkesztett, az ELTE Politikafilozófia Doktoriskolájának diákjai által írt tanulmánykötet nem is erre törekszik. A szerzők elsősorban a felvilágosodás eszméinek egy-egy politikai filozófiai, vallásfilozófiai, eszmetörténeti vonatkozását vizsgálják.

A tanulmányok hét fejezetre tagolódnak. Az első, *A Nagy Leviatán* című rész a modern politikai gondolkodás egyik első meghatározó alakjára Thomas Hobbes-ra utal. A nyitó fejezetben olyan erkölcsfilozófiai kérdésekről esik szó, amelyeket a modern állam és a politikai gondolkodás hajnalán, öt évszázada fogalmaztak meg, és amelyekre azóta sem született megnyugtató válasz.

A kötetet Ludassy Mária, a kötet szerkesztőjének *Haladó Istenség és mesterséges örökkévalóság* című írása nyitja. A tanulmány a hobbesi szerződéselmélet fontosabb gondolatait tekinti át és értékeli. A szerző külön hangsúlyt fektet a Leviatán metaforáinak, allegóriáinak és szimbólumainak bemutatására és vizsgálatára: a politikai közösség (*body politic*) és az emberi test; a betegségek és az állam „szervi hibái”; a biológiai halál és az állam megszűnése közötti párhuzamokra.

Bánki Dezső *Félreértelmezések elkerülése végett* című írásában Francisco de Vitoria, 16. században élt spanyol teológia-professzorának az indiánokkal szembeni kegyetlenségeket bíráló érveit elemzi. De Vitoria arra törekedett, hogy szisztematikus érvekkel támassza alá az indiánokkal szemben elkövetett cselekedetek elfogadhatatlanságát. Bánki a szövegek alapos elemzése után arra a következtetésre jut, hogy de Vitoria meggyőző érveket vonultat fel annak bizonyítására, hogy az indiánok Isten képmásainak és eszes lényeknek tekinthetők, és így az alapvető emberi jogok őket is megilletik.

Nagy József *Leviatán: Nyelv, történelem, hatalom* című munkája Thomas Hobbes nyelvértelmezését vizsgálja a koramodern nyelvfilozófiák tükrében. A szerző külön hangsúlyt fektet a hobbesi nyelvfelfogás politikai filozófiai vonatkozásainak tárgyalására.

A második, *A szeretetreméltó szkeptikus* című fejezetben található 3 tanulmány Hume vallással kapcsolatos nézeteivel foglalkozik Ludassy Mária *Teremtés, tervezés, kétely, kritika* című tanulmányában David Hume közelmúltban magyarul is megjelent *Beszélgetések a természetes vallásról* című művét tekintik át. A dialógus eredetileg is csak Hume halála után jelent meg. Adam Smith, akinek a könyvet Hume ajánlotta, félvén az istentelenség vádjától, nem vállalta a kiadást. Ludassy elsősorban azt a kérdést vizsgálja,

hogy vajon a *Beszélgetések* tükrében helytállók-e azok az értelmezések, amelyek Hume-ot a vulgáris, ateista szkeptikusnak tekintik.

Szécényi Endre *David Hume: Természetes vallás és kritika* című esszéjében arra hívja fel a figyelmet, hogy Hume *Beszélgetések a természetes vallásról* című műve nem klasszikus filozófiai dialógus, hanem egy Shaftesbury filozófiai modorában zajló társalgás, és ezért nem is az a fő célja, hogy a szkeptikus-ironikus, már-már istentelen, és a mérsékelt, őszinte istenhit között igazságot tegyen. A társalgás célja inkább a lelki nemesedés és pallérozódás. Már csak azért is, mert az ésszerű és érzékeny társalgás eleve mérsékletre és óvatosságra, a szélsőségek kerülésére tanít.

Szántó Vera *David Hume és a természetes teológia kritikája* című írása a fiziko-teológiai istenérvvel szembeni hume-i kritikát járja körül. Szántó arra a következtetésre jut, hogy Hume filozófiája kizárólag etikai értelemben kapcsolódik a darwini evolúcióelmélethez.

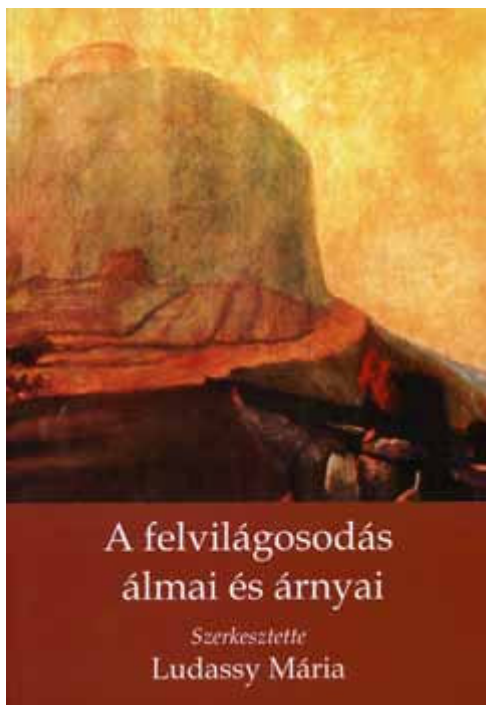
A harmadik, *Felvilágosodás és liberalizmus* című rész Ludassy Mária *Recta ratio vagy modus vivendi?* című esszéjével indul. A szerző Cassirer *Az állam mítoszában*, és az Adorno-Horkheimer szerzőpáros *A felvilágosodás dialektikájában* megfogalmazott fasizmus- és nácizmusértelmezéseket veti össze. Cassirer a felvilágosodás eszméinek elárulását, Adorno és Horkheimer pedig éppen az instrumentális racionalizmust teszi felelőssé a fasiszta és náci eszmék

térnyeréséért. A kérdésben Ludassy végső ítélet helyett az erkölcsi normák egyetemességére vonatkozó fontosabb érveket tekinti át.

Ocskay Gyula *Tocqueville és a kétféle felvilágosodás* című írásában a többség zsarnokságának problematikáját járja körül. Tocqueville 19. századi gondolatait huszadik századi filozófusok – Hayek, Adorno, Arendt – gondolataival veti össze, és amellet érvel, hogy Tocqueville ironikus történelemszemlélete lehetővé tette számára, hogy az arisztokráciával és demokráciával kapcsolatos távolságtartását egyaránt megőrizze. Ez az ironikus megközelítés pedig minden történész és eszmetörténésznek hasznára lehet, ha el akarja kerülni a különböző determinizmusok és utópizmusok csapdáját – következtet Ocskay.

Miklósi Zoltán *A politikai közösség határai* című tanulmányában arra hívja fel a figyelmet, hogy a modern politikaelméletek a 17. század óta adottnak veszik a politikai közösség határait, a nemzetállamok létezését. Miklósi normatív szempontból vizsgálja, hogy az egyének erkölcsi egyenlőségének liberális alapelvéből kiindulva miért elfogadhatatlan ez az alapvetés, majd amellet érvel, hogy miért egyeztethetők mégis össze a liberális alapelvekkel a polgártársainkkal szembeni bizonyos sajátos erkölcsi kötelezettségek.

A *Konzervatívizmus, republikanizmus, kommunitarizmus* fejezet Fülöp Endre A

politikai konzervativizmus három formája című tanulmányával indul. Fülöp a politikai konzervativizmusok tipológiáját kínálja: evolúció-konzervativizmust, familiaritás-konzervativizmust és identitás-konzervativizmust különböztet meg. A szerző amellet érvel, hogy a konzervativizmus utóbbi formája meggyőző érveket sorol fel amellet, hogy csak a teljességgel elfogadhatatlan és elviselhetetlen társadalmi és politikai körülmények indokolhatják radikális reformokat.

Szécsényi Endre *Hannah Arendt szentimentalizmusa* című tanulmányában Hannah Arendt születésének 100. évfordulója kapcsán Arendt politikum-felfogásának egy hiányosságára hívja fel a figyelmet. Arra, hogy Arendt félreérti az esztétikai jelentőségét a felvilágosodás erkölcs- és politikai filozófiájában.

Pogonyi Szabolcs *A modernitás dialektikája* című írásában Charles Taylor liberalizmuskritikáját és kommunárius politikai filozófiáját a felvilágosodás és ellenfelvilágosodás eszmetörténeti hagyományának szintézisére tett – a szerző érvelése szerint – sikertelen kísérletként értelmezi.

Az állam mítosza versus a szabadság mítosza részben két tanulmányt olvashatunk. Ludassy Mária *Cassirer az állam mítoszaról* című esszéjében egy eszmetörténeti kalandozásra hív. A szerző Cassirer neokantiánus embertermészet-fogalmát és racionalizmusát, illetve az ezekre felépített modernitásfelfogást járja körül. Ludassy részletesen bemutatja Cassirer az európai humanizmusról és racionalizmusról adott eszmetörténeti áttekintését, és a modern irracionális termézetére vonatkozó elemzéseit. Az értékezés végén Ludassy arra a következtetésre jut, hogy Cassirer naiv kantiánus volt, de annyira azért nem volt naiv, hogy azt higgye, az etikai univerzalizmus képes lenne leszámolni a 20. századi politikai irracionálisokat és borzalmas következményeikkel.

Turgonyi Zoltán *Szólásszabadság, állami semlegesség, autonómia* című eszmeftuttatásában a véleménynyilvánítás jogával kapcsolatos filozófiai kérdéseket tekinti át. Turgonyi azt a kérdést vizsgálja, hogy vajon a szólásszabadság normatív jogát feltétlennek kell-e tartanunk, és akár azon az áron is érvényesíteni, hogy ha ezért nagy árat kell fizetnünk. Turgonyi Kiss János és Walter Lippmann álláspontját szembeállítva arra a következtetésre jut, hogy a szólásszabadság feltétlen érvényesítése akár a liberális szabadságeszményt is alááshatja.

A Magyar hatástörténet fejezetet Mester Béla *Magyar felvilágosodás – német vagy skót?* című írása nyitja. A szerző Rozgonyi József Kant-kritikáját elemzi. Rozgonyi életének bemutatása és életművének értelmezése mellett a magyar felvilágosodás-kutatás általános nehézségeit is áttekinti. Végül pedig a Rozgonyi által képviselt nézetek 19. és 20. századi örökségét vizsgálja.

Gángó Gábor *Restauráció, népszuverenitás-kritika, liberális katolicizmus* című tanulmánya Eötvös József *Uralkodó Eszméinek* szövegösszefüggéseit a francia forradalom hagyományának tükrében értelmezi. Gángó kimutatja, hogy az Eötvös által felvetett és körüljárt problémák zöme része volt a Restauráció korának francia értelmiségi vitáinak.

Kovács Gábor *Liberalizmusképek a népi mozgalomban* című írásában Szabó Dezső, Németh László és Bibó István, a népi mozgalom három jeles képviselőjének liberalizmusképeinek segítségével arra tesz kísérletet, hogy a politikai ideológiai szempontból korántsem egységes népi mozgalmat elhelyezze a politikai eszmetörténet térképén.

Az utolsó, *Emberi jogok és nemzetközi jog* fejezetben Bretter Zoltán *Thuküdidész – avagy ez a politika?* című esszéjében azt a kérdést járja körül, hogy mennyiben szükséges valamiféle egységes erkölcsi felfogás a társadalom, a politikai közösség egyben tartásához. Thuküdidész kapcsán a társadalom szétesésének fogalmát elemzi,

majd arra a következtetésre jut, hogy éppen az erkölcsi hanyatlást megakadályozandó bevezetett állami és erkölcsi kontroll vezethet a társadalom széteséséhez.

Öllős László *A felvilágosodás öröksége és az ember nemzeti jogai* című tanulmányában az egyetemes emberi és a nemzeti-kisebbségi jogok viszonyrendszerének összefüggéseit tárgyalja. Öllős arra a kérdésre keresi a választ, hogy a felvilágosodás erkölcsfilozófusainak többsége miért nem sorolta a kisebbségi jogokat az emberi jogok közé.

A kötet kapcsán érdemes néhány szót ejteni a tanulmányok elé írt előszóról. A kötet tanulmányait Ludassy Mária, az ELTE Politikafilozófia doktoriskolájának igazgatójának, és a kötet szerkesztőjének rövid bevezetője köti csokorba. Az előszóban Ludassy Mária a 19. és 20. századi erkölcs- és politikai filozófiák 17. és 18. századi előzményeit eleveníti fel. A bevezetés végén a

kötettel kapcsolatban az alábbi megjegyzést teszi: „Bár a kötet egy ’tudományos iskolák’ című OTKA-pályázat keretében készült, mégis szó klasszikus értelemben vett filozófiai iskoláról. Ilyen iskola kialakítására nem törekedtünk. Condorcet-val valljuk, hogy mindenekelőtt a kritikai gondolkodás és a racionális érvelés képessége az, ami tanítható és tanítandó. Világnézeti kérdésekben szabad a gazda. Ez az oka, hogy a felvilágosodás hívei és kritikusai egyaránt megtalálhatók a kötetben, ahogy a liberális és a republikánus, a konzervatív és a kommunárius eszmék képviselői is. Ezért remélhetőleg az olvasó is talál a kötetben kedvére való eszmerendszert. Ha nem, akkor is megtalálhatja azt, amit az európai hagyomány a görög racionalizmustól a felvilágosodás filozófiájáig kötelező intellektuális normának tekint: az elvek melletti érvelés kategorikus imperatívuszát.”